

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
Факультет № 6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «*Методика розслідування окремих видів злочинів*»
обов'язкових компонент освітньої програми першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти 081 Право (Правозастосування)

**за темою: КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 11 від 21 грудня 2023р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 12 від 20 грудня
2023р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 11 від 20 грудня 2023р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету протокол від 4 грудня 2023 року № 12.

Розробники:

Професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології, факультету № 6, доктор юридичних наук, професор Корж В.П.

Рецензенти:

1. Професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук., професор Храмцов О.М.
2. Професор кафедри криміналістики та судової експертизи, факультету №1, доктор юридичних наук, професор Юхно О.О.

План лекції.

1. Історичні аспекти розвитку вчення про криміналістичну методику розслідування злочинів
2. Предмет методики, її завдання, структура, джерела.
3. Інформаційні, теоретичні та методичні основи криміналістичної методики розслідування злочинів.
4. Окрема методика розслідування злочинів.
5. Проблеми формування нових методик розслідування злочинів.

Література

1. Алексеев О. О. Розслідування окремих видів злочинів. [текст] : навч. посіб. / Алексеев О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 278 с.
2. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А.Ф. Волобуєв, М.В. Даньшин, А.В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової ; МВС України, Харків. нац.. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 312 с.
3. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.]. К.: Юрінком Інтер, 2011.
4. Корж В.П. Розслідування окремих видів злочинів: навчально-методичний посібник/ В.П. Корж -Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2012. 508с. (Серія »Бібліотека криміналіста») .
5. Корж В.П. Огляд місця події: процесуальні підстави, особливості тактики, криміналістичні рекомендації: наук.-практ. Посіб. Для слідчих, прокурорів, поліцейських патрульної та кримінальної поліції. Харків: Золоті сторінки, 2017.-216 с. (серія «Бібліотека криміналіста»)
6. Корж В.П. Огляд місця події: процесуальні підстави, криміналістичні рекомендації, тактичні правила. 2-е видання . Науко-

практичний посібник для слідчих, прокурорів, поліцейських патрульної та кримінальної поліції. – Харків: 2019. 224 с. (серія «Бібліотека криміналіста»)

7. Корж В.П. Деякі дискусійні питання щодо сучасного розвитку науки криміналістики. Криміналістика і судова експертиза: міжвід .наук. зб.- Київ: вид-во Ліра К.2018.-вип.63.ч.1. с.27-36

8. Корж В.П. Проблемні питання використання нових (нетрадиційних) методів в розкритті та розслідуванні окремих видів злочинів Теорія та практика протидії злочинності : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Харків : ХНУ ім.. В. Н. Каразіна, 2011. С. 89–91

9. Негласні слідчі (розшукові) дії [Текст] : курс лекцій / [Никифорчук Д. Й., Ніколаюк С. І., Поливода В. В. та ін.] ; за заг. ред. Д. Й. Никифорчука. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 124 с.

10. Оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні : [навчально-практичний посібник] / С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. Х. : «Оберіг», 2013. 344 с.

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

1. Історичні аспекти розвитку вчення про криміналістичну

методику розслідування злочинів

Вперше наукові підходи до вивчення кримінальних явищ і методів їх розслідування були застосовані наприкінці 19-го початку 20-го століть Гансом Гроссом, згодом його послідовниками О. Венделем, Р. Гейдлем, Р. А. Рейссом і інші. Кожен злочин є унікальним, індивідуальним, неповторимим. Водночас кожен подій злочину можна розглядати як прояв індивідуальних ознак певного виду злочинів. Видові особливості складів злочину, найбільш характерні способи їх вчинення, виступають об'єднуючим принципом методики розслідування

Рекомендації, що містяться у четвертому розділі криміналістики, не є простим поєднанням положень криміналістичної техніки і тактики, а представляють якісно новий засіб для вирішення завдань розслідування на основі пристосування цих положень до конкретних умов виявлення, збирання, дослідження, оцінки і використання доказової інформації при розслідуванні злочинів окремих видів або їх груп.

Криміналістична методика, як розділ науки, охоплює і ряд загальних теоретичних положень, що характеризують її завдання, предмет, принципи побудови та інші.

Криміналістична методика – це система наукових положень, що вивчає закономірності організації та виявлення, розслідування і запобігання окремих видів або груп злочинів та розробляє рекомендації щодо ефективного проведення досудового розслідування на основі існуючих закономірностей.

Система криміналістичної методики складається з двох основних частин:

- а) концептуальні (або загальні, теоретичні) положення;
 - поняття, система, завдання, принципи методики, її зв'язок з іншими розділами криміналістики;
 - класифікація окремих методик та їх будова;
 - поняття та структура криміналістичної характеристики;

- загальні положення взаємодії, профілактичної діяльності в ході організації і проведення розслідування;

- поняття слідчої ситуації, етапів розслідування та їх зміст.

б) методики розслідування окремих видів або груп злочинів, являють собою самостійні, внутрішньо структуровані комплекси рекомендацій з організації та виявлення, розслідування і запобігання окремих видів (груп) злочинів, що розробляються відповідно до потреб практики.

Переважно виділяють наступні типи окремих криміналістичних методик:

а) *видові методики* - виділяються на підставі кримінально-правової класифікації злочинів. В основному це комплекси криміналістичних рекомендацій з розслідування кримінального правопорушення одного виду (наприклад: методика розслідування крадіжок). Також до цієї категорії відносять і комплекси рекомендацій з розслідування груп схожих злочинів (наприклад: методика розслідування грабежів та розбоїв - містить криміналістичні рекомендації щодо двох окремо виділених у Кримінальному кодексі злочинів, що розрізняються ступенем впливу на жертву). Видова методика охоплює весь процес розслідування від початку (з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань) до його закінчення. Вона використовується самостійно для розслідування конкретного злочину, має середній ступінь узагальнення рекомендацій й застосовується незалежно від того, чи вчинено діяння за наявності кваліфікуючих ознак або без них;

б) *внутрішньовидові (підвидові) методики* - виділяються в межах одного виду злочинів за будь-якими окремими криміналістично вагомими або кваліфікуючими ознаками (наприклад: за способом вчинення злочину - методика розслідування кишенькових крадіжок; за способом та місцем вчинення злочину - методика розслідування квартирних крадіжок). Як і попередня, методика цього типу може бути використана самостійно або у сукупності з видовою методикою, має найменший ступінь узагальнення

рекомендацій та застосовується для розслідування діяння, вчиненого за наявності кваліфікуючої ознаки або криміналістично вагомій ознаки, яку покладено в основу формування цієї методики;

в) *позавидові (міжвидові) методики* - виділяються за окремими криміналістично вагомими чи іншими ознаками, що мають значення для розслідування будь-яких злочинів без урахування їх виду (наприклад: за суб'єктом вчинення злочину - методика розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми; методика розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями; за впливом часу - методика розслідування злочинів за «гарячими слідами»; за впливом часу та станом розслідування злочину - методика розслідування нерозкритих злочинів минулих років; за специфікою засобів учинення злочину - методика розслідування комп'ютерних злочинів). Методики цього типу переважно використовують як додаткові разом з видовою чи внутрішньовидовою або як такі, що ще й об'єднують процеси розслідування декількох злочинів різних видів. Наприклад, як додаткові можуть бути застосовані методика розслідування злочинів за «гарячими слідами» (використовується на початковому етапі розслідування) або методика розслідування нерозкритих злочинів минулих років (використовується після зупинення досудового розслідування та не містить рекомендацій щодо діяльності слідчого на початковому етапі). Як додаткова і об'єднуюча може бути використана методика розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями, що, як правило, вчиняють багато злочинів різних видів. Позавидові методики мають найбільший ступень узагальнення рекомендацій та застосовуються при розслідуванні злочинів, незалежно від їх виду.

Завдання криміналістичної методики впливають із загальних завдань кримінального процесу, і можуть бути поділені на дві групи:

загальні:

- захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

- охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

- швидке, повне та неупереджене розслідування злочинів.

спеціальні:

- розробка наукових рекомендацій щодо ефективного розслідування окремих видів або груп злочинів;

- з'ясування криміналістичного значення обставин, що підлягають встановленню, дослідженню і доказуванню;

- вивчення й узагальнення практики використання оперативних даних у процесі розслідування;

- розробка найбільш раціональних форм взаємодії слідчого з іншими службами і підрозділами правоохоронних органів;

- розробка профілактичних заходів запобігання вчиненню окремих видів або груп злочинів.

Принципи криміналістичної методики.

Як вже зазначалось, систему криміналістичної методики представляють дві взаємозалежні складові: концептуальні положення та окремі методики. Даному розподілу відповідає і система принципів розподілу, що включає:

- 1) загальні принципи, які визначають зміст, систему та значення розподілу в цілому;

- 2) спеціальні принципи, що включають основні положення побудови методик розслідування окремих видів і груп злочинів.

До числа загальних принципів криміналістичної методики належать:

- 1) дотримання законності (рекомендації з розкриття, розслідування злочинів та їх запобігання повинні відповідати й не протирічити нормам закону та підзаконним актам; тобто рекомендації повинні бути не тільки доцільні, а й законні);

2) єдність теорії і практики (розроблені в межах криміналістичної методики рекомендації ґрунтуються на результатах узагальнення слідчої, судової практики; водночас, напрацьовані наукою рекомендації впливають на практику, удосконалюють процеси розслідування);

3) самостійність криміналістичної методики (як розділ криміналістики вона має свій предмет вивчення, специфічні завдання, являє собою систему самостійних оригінальних теоретичних положень та науково-практичних рекомендацій з ефективного проведення розслідування);

4) цілісність криміналістичної методики (криміналістична методика – це сукупність теоретичних положень та науково-практичних рекомендацій, що взаємозалежні між собою, взаємно доповнюють один одного і утворюють єдину систему знань).

Спеціальні принципи криміналістичної методики:

1) науковість методик розслідування (з одного боку - кожна методика має певний рівень теоретичного обґрунтування, роз'яснення процесів розслідування злочинів окремого виду; з іншого боку - вона насичена науковими знаннями з інших розділів криміналістики та суміжних наук);

2) конкретність методик розслідування (вони розраховані на організацію розслідування не всіх, а тільки певних видів, груп або категорій злочинів залежно від ступеня узагальнення криміналістичних рекомендацій, що складають цю окрему методику);

3) планова основа методик розслідування (кожна окрема методика пристосовує загальні положення планування до специфічних умов розслідування окремих видів злочинів; результатом застосування рекомендацій окремої методики є план розслідування конкретного злочину);

4) етапність методик розслідування (процес розслідування злочинів прийнято розділяти на окремі етапи, у ході яких вирішуються певні завдання; криміналістичні рекомендації, що складають методику, якраз і орієнтовані на вирішення цих завдань з урахуванням кожного етапу, відповідно й структура методики відображає ці етапи);

5) ситуаційність і багатоваріантність методик розслідування (окремі методики враховують типові слідчі ситуації, що складаються при розслідуванні того або іншого виду злочинів і залежно від ситуації рекомендують той чи інший варіант організації розслідування);

6) структурна єдність методик розслідування (більшість окремих методик, переважно видові та внутрішньовидові, мають однакову структуру, на якій можна базуватись при розробці нової методики розслідування злочину певного виду; але при цьому зміст однойменних структурних елементів різних методик суттєво відрізняється. Позавидові методики, як правило, мають своєрідну структуру, що необхідно враховувати при розробці такого комплексу рекомендацій);

7) принцип поєднання слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій й оперативно-розшукових заходів (відображається як у взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів, так і у самостійному проведенні кожним з цих суб'єктів певних дій у межах своїх повноважень. Криміналістичні рекомендації у вигляді алгоритмів (програм) розслідування якраз і містять поєднання слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій й оперативно-розшукових заходів.

2. Структура окремої криміналістичної методики

У криміналістичній літературі існують різні думки щодо структури методики розслідування злочинів окремого виду, можна стверджувати, що однозначної, сталої системи елементів окремої методики немає, однак є вищевказані загальновизнані, обов'язкові її елементи.

Найбільш прийнятною є наступна структура окремої криміналістичної методики:

Структуру окремої криміналістичної методики можна подати так:

- 1) криміналістична характеристика даного виду злочину;
- 2) 2) типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, версії ,

планування невідкладних слідчих дій

- 3) тактика окремих слідчих дій
- 4) ситуаційний підхід до тактики негласних(розшукових) слідчих дій;
- 5) використання спеціальних знань в методиці розслідування;
- 6) криміналістична профілактика злочину.

Як свідчить слідча практика зазначені елементи є обов'язковими. Без них неможливо реалізувати методи розслідування, довести подію злочину і вину особи, яка вчинила злочин.